

HELMUTH JAMES VON MOLTKE
NIE TRZEBA BYĆ POLAKIEM, ABY ZOSTAĆ ANTYHITLEROWCEM

Stanisław Chodorowski

Opole 2010

Spis treści:

Wstęp.....	3
O rodzie Moltke	3
Zarys postaci i wczesne lata życia.....	4
Wykształcenie i kariera zawodowa	5
Poglądy polityczne	7
Krąg z krzyżowej	9
Pojmanie, osąd i śmierć.....	10
Bibliografia.....	12

Wstęp

Po dojściu Adolfa Hitlera do władzy i prowadzeniu polityczno – ideologicznej kampanii szerzenia skrajnego nacjonalizmu w wielu miejscach na świecie zaczęły powstawać ugrupowania zwolenników hitleryzmu. Naprzeciw nim stanęli nie tylko Polacy, czy Francuzi. Zło w skrajnym rządzeniu III Rzeszą dostrzegali także prawdziwi patrioci, którym w głównej mierze zależało na szczęściu narodu germańskiego. Wśród nich byli naukowcy, generałowie wojsk, lekarze oraz postać, którą zamierzam przedstawić. Znana z dążenia do wolności i wytrwałości podczas walki z NSDAP’owskim aparatem. Nie trzeba być bowiem Polakiem, aby zostać antyhitlerowcem. Z całą pewnością był nim Helmuth James von Moltke, który oddał życie za własne przekonania, poglądy i próbę zmiany niemieckiej polityki.

O rodzie Moltke

Ród Moltke słusznie w współczesnych czasach kojarzony jest z Helmuthem von Moltkem. Zasłużonym w dobie XIX – wiecznego zjednoczenia Niemiec. Dzięki swojemu kunsztowi strategicznemu wykazanego podczas zwycięstw z Austrią pod Sadową oraz armią Napoleona III pod Sedanem został on odznaczony tytułem hrabiego i awansował na stopień feldmarszałka¹. Owe sukcesy przyczyniły się do nabycia w 1867 roku dóbr ziemskich od rodziny von Dresky w Krzyżowej, Dolnym Grodziszczu i Wieruszowie, do których zostali sprowadzeni później krewni feldmarszałka².

Krew płynąca w żyłach potomnych szczyła się przedstawicielami wysokiej rangi generałów, dyplomatów a później prawników. Wymienić można tutaj m. in. gen. por. Wilhelma von Moltke – dowódcę 20 dywizji oraz gen. płkiem, szefa sztabu generalnego Helmutha von Moltke – będącego autorem klęski wojsk niemieckich nad Marną; ambasador Rzeszy Niemieckiej w Warszawie do 1939 r. – Hans von Moltke³.

Z zamiłowaniem do wojennego oręża szła w parze także miłość do ojczyzny, patriotyzm i chęć działania ponad wszystko inne dla dobra swojego kraju. Takimi też cechami obdarzona była wybrana przeze mnie postać prawnika, działacza antyhitlerowskiego Helmutha von Moltke.

¹ K. Jonca, *Helmuth James von Moltke. Portret lidera opozycji*, (w:) D. Kisielewicz, L. Rubisz (red.), *Śląsk w myśli politycznej i działalności Polaków i Niemców w XX wieku*, Opole 2001, s. 119.

² F. von Moltke, *Wspomnienia z Krzyżowej 1930 – 1945*, Warszawa 2000, s. 7-8.

³ K. Jonca, dz. cyt. s. 119

Zarys postaci i wczesne lata życia

Helmuth James von Moltke przyszedł na świat 11 marca 1907 roku w Krzyżowej⁴. Był pierworodnym synem hrabiego Helmutha von Moltke oraz Południowoafrykanki Dorothy Rose Innes, będącej córką najwyższego sędziego Unii Południowoafrykańskiej, której przybycie do Krzyżowej przewidziała ciotka Helmutha „Ella”. Jak opisuje legenda do Krzyżowej miało zagościć szczęście w postaci młodej kobiety odzianej w białą sukienkę z niebieskim naszyjnikiem. Okazało się, że podczas pierwszej wizyty w rodzimych stronach Moltków Dorothy Rose Innes miała na sobie białą suknię z błękitnym naszyjnikiem z szklanych pereł⁵.

Wraz z czwórką rodzeństwa (Joachim Wolfgang, Wilhelm Wiggo, Carl Bernd oraz Asta Maria) spędził dzieciństwo pod czujnym okiem swojej matki w Krzyżowej. Nie bez znaczenia miało jej pochodzenie (Szkocja), rodzina w Południowej Afryce a także domniemane koneksje w Stanach Zjednoczonych powodowały, że dzieci mogły liczyć na międzynarodowe obycie i kontakty. Już 7-letni Helmuth James mówił o swojej matce: „moja Mami była Afrykanką”⁶. Z powodu nieobecności ojca, będącego członkiem Izby Panów edukacją dzieci od najmłodszych lat zajęła się Dorothy Rose. Przytaczała młodemu Jamesowi nauki *Christian Science* – Marry Baker – Eddy. Miało to związek z cudownym ozdrowieniem jej męża po zasięgnięciu nauk. Po tym zdarzeniu Helmuth von Moltke stał się zagorzałym fanem doktryny, a przebywając w Izbie Panów w Berlinie trudnił się także jej wysławianiem zawodowo⁷.

Helmuth James uczęszczał do gimnazjum w Świdnicy, drylu w Landerserziehunshein Schonau oraz gimnazjum w Poczdamie – w którym złożył egzamin maturalny. Najbardziej nieszczęśliwy i osamotniony czuł się w Schonau, a w Poczdamie zyskał wielu arystokratycznych przyjaciół oraz zapoznał się z nauczycielami hołdującym ideały republikańskie. Dzięki cesarskiemu wnukowi Prinzowi Luisowi Ferdinandowi von Preussenowi miał okazję zapoznać cesarza Wilhelma II. Jego rówieśnik Horst von Einsidel skupiony wokół profesora Eugena Rosentocka – Huessy’ego przy Uniwersytecie Wrocławskim, napisał: „młody Helmuth James von Moltke zna w Europie wszystkich polityków począwszy od kajzera aż po Lobego”⁸.

⁴ N. Honka, *Moltke Helmuth James, graf von*, (w:) Joanna Rostropowicz (red.), *Ślązacy od czasów najdawniejszych do dziś I*, Opole 2005, s.168.

⁵ F. von Moltke, dz. cyt., s. 12-13.

⁶ K. Jonca, dz. cyt., s. 119.

⁷ F. von Moltke, dz. cyt., s.9.

⁸ K. Jonca, dz. cyt., s. 120.

Przed wyjazdem do Schonau i Poczdamu młody James żył w Krzyżowej, lecz jego rodzina nie mieszkała w dużym pałacu po feldmarszałku, a w „domu na wzgórzu”. Jak wspomina Freya Deichman dom z wzgórzem nie miał wiele wspólnego, a rodzina przeniosła się tam głównie z powodu problemów finansowych⁹. W zimie bowiem duży pałac ciężko było ogrzać i utrzymać ciepłotę, dlatego też racjonalniejszym wyjściem było przeprowadzenie się do nieodległego domu z wielką werandą.

Wykształcenie i kariera zawodowa

Edukację prawniczą Helmuth James von Moltke rozpoczął na Uniwersytecie Wilhelma w Berlinie, kontynuując ją w semestrze zimowym na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Wiedniu (1926 – 1927), a następnie w latach 1927 – 1929 był studentem Wydziału Prawa Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma we Wrocławiu. Niestety z powodu absencji na wykładach w 1929 roku został skreślony z listy studentów¹⁰.

W 1929 roku na wakacjach nad jeziorem Grundlsee w Salzkammergut w Austrii przebywając w hotelu Pani dr Eugenie Schwarzwald poznał swoją przyszłą żonę Freyę Deichman. W swoich wspomnieniach Freya opisuje Helmutha Jamesa, jako wysokiego, dwumetrowego mężczyznę o czarnych włosach z przenikliwymi, ciepłymi, brązowymi oczami. Zawsze wyważony, spokojny, mówiący z rezerwą o wszystkich sprawach, a niekiedy zaskakujący zwłaszcza dalszą część rodziny związaną z armią¹¹. Wybranka serca wspomina zdjęcie Helmutha, na którym dał się sfotografować w ogrodzie z sierpem i młotem, chociaż nie był komunistą¹².

Po wakacjach i bezskutecznych staraniach o stypendium Cecil-Rodesa Helmuth James podjął pracę w sądzie w Dzierżoniowie, a następnie w Świdnicy. 22 czerwca 1930 roku został referendarzem i jak pisał, zajęcie to wydłużyło jego dzień pracy do 18 godzin. Po blisko 2 latach korespondowania młody Helmuth James zawarł związek małżeński z 20 letnią studentką Wydziału Prawa w Kolonii i Bonn, Freyą Deichman¹³.

Młoda para w 1932 roku przeprowadziła się do Berlina z powodu odbywania praktyki adwokackiej w kancelarii prawnej Ericha Kocha – Wessera, a także praktyki w Sądzie

⁹ F. von Moltke, dz. cyt., s. 8.

¹⁰ K. Jonca, dz. cyt., s. 120.

¹¹ F. von Moltke, dz. cyt., s. 15.

¹² Tamże, s. 16.

¹³ L. Mehlhorn, *Lepsze życie w podłych czasach. Freya von Moltke, 1911-2010*, (w:) Gazeta Wyborcza, nr 4, 06/01/2010, str. 20.

Izbowym, później Sądzie Krajowym Berlina¹⁴. W pierwszych miesiącach 1934 roku Helmuth James von Moltke stał się prawnikiem z pełnym wykształceniem zdając egzamin asesorski. Jednak plany obrania kariery sędziowskiej pokrzyżowało dojście Hitlera do władzy. Dla młodego asesora Hitler oznaczał wojnę¹⁵. Ujednolicenie judykatury w duchu narodowego socjalizmu kłóciło się z światopoglądem młodego prawnika. Zastanawiał się nad porzuceniem zawodu prawnika, gdyż jak stwierdzał: „stara wiedza prawnicza, której się uczył i która wychodzi z założeń abstrakcyjnej sprawiedliwości i człowieczeństwa, dziś ma tylko historyczne znaczenie”¹⁶.

Wraz z małżonką, by odpocząć od atmosfery wytworzonej przez NSDAP w Niemczech wybrał się w podróż do Afryki Południowej, a następnie do Anglii. Dopiero jesienią 1934r. powrócił do Berlina, aby wraz z Karlem von Lewinsky założyciel kancelarię adwokacką. By móc pomagać ludziom i mieć możliwość wyjazdu z hitlerowskich Niemiec podjął się uzyskania tytułu barristera. Jednego z dwóch typów brytyjskich prawników, który może wygłaszać mowy przed sądem. Tytuł ten uzyskał w pełni w 1938 roku wiążąc się z prestiżowym cechem prawników Inner Temple¹⁷. W międzyczasie zmarła w niewyjaśnionych okolicznościach matka Helmutha Jamesa – Dorothy. Lekarze podejrzewali, iż przyczyną zgonu młodej bo, 51 – letniej arystokratki był guz mózgu¹⁸. W 1937 roku, 2 lata po tragedii w rodzinie dla Helmutha nastał czas wielkiej radości, ponieważ właśnie wtedy w listopadzie 1937 roku przyszedł na świat pierwszy z dwóch synów Helmutha – Helmuth Caspar¹⁹.

Po rozpoczęciu wojny został inkorporowany do Wydziału Zagranicznego Wywiadu Wojskowego powiązanego z kontradmirałem Canarisem. Dzięki staraniom prof. Brunsza otrzymał posadę radcy prawnego w Ausland-Abwehr Naczelnego Dowództwa Wermachtu²⁰. Sytuacja taka sprzyjała częstym wyjazdom, a także występowanie w roli eksperta od prawa międzynarodowego²¹ do powściągnięcia nazistów do łamania praw jeńców, człowieka. W sprawach regulujących status jeńców konsultował się z głównodowodzącymi wojsk okupacyjnych we Francji z gen. Karlem H. von Stulpnaglem, w Belgii z gen. Alexandrem von

¹⁴ F. von Moltke, dz. cyt., s.21.

¹⁵ Tamże, s. 23.

¹⁶ K. Jonca, dz. cyt., s. 122.

¹⁷ F. von Moltke, s. 27.

¹⁸ Tamże, s.29.

¹⁹ Tamże, s. 30.

²⁰ N. Honka, dz.cyt., s. 168.

²¹ *Zmarła Freya von Moltke, niemiecka działaczka antyhitlerowska,*

http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80620,7416391,Zmarla_Freya_von_Moltke__niemiecka_dzialaczka_antyhitlerowska.html, 20. 05.2010 r.

Falkenhausenem²². Status jeńców wojenny był szczególnie drogi dla Helmutha z powodu pacyfistycznych poglądów.

Poglądy polityczne

Wielki wpływ na światopogląd Helmutha Jamesa von Moltke miała jego matka Dorothy Innes oraz ojciec Helmuth, który w odróżnieniu do tradycji rodzinnych nie miał się sztuki wojennej. Być może z tego właśnie powodu już w młodych latach życia Helmutha Jamesa przejawiała się troska nie tylko o siebie, ale także o otaczających ludzi. W latach dwudziestych, będąc na studiach brał udział w „obozach wychowawczych”, zorganizowanych przez wrocławskiego profesora Eugena Rosenstocka w tzw. Borberhaus w Lwówku Śląskim²³. W otoczeniu robotników, chłopów i studentów dyskutowano problemy reform a także warunków pracy. Po obozach z robotnikami młody Helmuth przedstawił 14 września 1927 roku własny program pomocy socjalnej i gospodarczej dla zacofanego okręgu wałbrzysko-noworudzkiego w pałacu w Krzyżowej. Prezentowane problemy i sposoby ich rozwiązania wzbudziły sympatię oraz zainteresowanie zagranicznych mediów, m. in. amerykańskiej publicystki Dorothy Tompson²⁴. Był to pierwszy przejaw działania na rzecz ludzi biednych, znajdujących się w ciężkim położeniu materialno – prawnym.

Wraz z otwarciem własnej kancelarii adwokackiej w 1934 roku w Berlinie w głowie świeżo upieczonego prawnika pojawił się pomysł pomocy Żydom. Od początku wierzył, że Żydzi powinni opuścić Niemcy, by uniknąć represji ze strony rodzącej się władzy. Wraz z zakazem udzielania pomocy Żydom z 1938 roku nie zaprzestał jednak działalności porad prawnych i kontynuował ją nielegalnie²⁵.

Wraz z dojściem Hitlera do władzy i powiększającymi się długami dworu w Krzyżowej nie uległ presji przystąpienia do niemieckiego zrzeszenia szlachty, która miałyby być organizacją „rejestrującą historyczną szlachtę strzegącą czystej krwi”, by ją zjednoczyć w celach wewnętrznej odnowy. Sprzeciwiał się także inicjatywom budowy metropolii w 50 rocznicę śmierci feldmarszałka Helmutha von Moltke traktowanego przez nazistów jako bohatera narodowego²⁶.

Z wybuchem II wojny światowej uwydatniły się jednak jego pacyfistyczne, religijne poglądy. Freya Moltke wspomina, iż z dniem rozpoczęcia starć wojennych Helmuth zakazał

²² K. Jonca, dz. cyt., s. 124.

²³ Karol Jonca „*Kreisauer Kreis*” Helmutha Jamesa von Moltke, (w:) A. Czubiński (red.), *Z badań nad dziejami opozycji antyhitlerowskiej w Niemczech*, Poznań 1987, s.105.

²⁴K. Jonca, *Helmuth James von Moltke. Portret ...*, (w:) D. Kisielewicz, L. Rubisz (red.), *Śląsk...*, s. 120.

²⁵ F. von Moltke, dz. cyt., s. 31-32.

²⁶ K. Jonca, *Helmuth James von Moltke. Portret ...*, (w:) D. Kisielewicz, L. Rubisz (red.), *Śląsk...*, s. 122-123.

kategorycznie przetrzymywania broni palnej w domu na wzgórzu. Tłumaczyła ten fakt następującymi słowami: „Broń w czasie wojny w domu może skłonić do jej użycia w niewłaściwym celu”²⁷.

Po agresji na Danię (9 kwietnia 1940 roku) Moltke w liście do Freyi napisał: „dziś rozpoczyna się proces, w toku którego Dania zostanie sprowadzona do roli Polski”²⁸. Również w czerwcu 1940 roku podczas posiedzenia Akademii Niemieckiego Prawa prowadził zacieklą walkę w Obronie Polaków na okupowanych ziemiach polskich. Przedłożenie na posiedzeniu polityki antypolskiej określił jako niewiarygodne. Choć jego poglądy dotyczące tolerancji i poszanowania praw innego narodu nie znalazły aprobaty na posiedzeniu to uznał on, że uratował własny honor. Sprawa Polaków zajmowała szczególne miejsce w sercu Helmutha, ponieważ właśnie z ziemiami polskimi był związany od najmłodszych lat. Nie mógł pogodzić się z polityką hitlerowską wobec Polski. W innym liście do żony napisał: „egzekucje przeprowadzane w Grecji i Francji są tylko dziecinną igraszką w porównaniu do tego co się dzieje w Polsce i Rosji”²⁹.

Przewidywał zakończenie wojny i porażkę Hitlera. Uważał także, że Polacy mają prawo do ziem na których sam mieszkał. Amerykański ambasador George F. Kennan, który poznał Moltkego wspominał, że:” Moltke przewidywał, że wielkie obszary Niemiec, łącznie z jego stronami rodzinnymi zostaną utracone w wyniku wojny. Przypuszczał, że Śląsk dostanie się Czechom lub Polakom. Akceptował to jako część składową tragedii wojennej i był przygotowany, by uznać tę konieczność bez żalu i obwiniania strony drugiej”³⁰.

Obserwowanie wojny zza biurowego krzesła wpływało także na sposób w jaki postrzegał jeńców wojennych. Sprzeciwiał się wyraźnie łamaniu norm konwencji haskiej o prowadzeniu wojny lądowej, m. in. poszerzeniu wojny handlowej przeciwko Anglii. Do sukcesów dotyczących jeńców, które udało mu się wywalczyć z pewnością należy zaliczyć uznanie francuskich żołnierzy walczących pod rozkazami gen. de Gaulle’a i Girauda za kombatantów³¹. Sprzeciwiał się także nieludzkiemu traktowaniu jeńców w obozach. Podejmował próby polegające na ostrzeganiu internowanych przed ponownym wzięciem do niewoli niemieckiej, jednak na tej płaszczyźnie odniósł porażkę, zwłaszcza w przypadku holenderskich żołnierzy zwolnionych z niewoli.

²⁷ F. von Moltke, dz. cyt., s. 35.

²⁸ K. Jonca, „*Kreisauer Kreis*”..., (w:) A. Czubiński (red.), *Z badań...*, s. 106.

²⁹ Tamże, s. 107.

³⁰ Tamże.

³¹ K. Jonca, *Helmuth James von Moltke. Portret* ..., (w:) D. Kisielewicz, L. Rubisz (red.), *Śląsk...*, s.123.

Krąg z krzyżowej

To organizacja opozycyjna zrzeszająca głównie arystokratycznych i wojskowych przeciwników hitlerizmu. Nie wiadomo do końca, dlaczego właśnie taka nazwa została użyta, w celu określenia działalności Moltkego i Petera Yorcka von Wartenburga. Bowiem „Krąg z Krzyżowej” prowadził swoje spotkania nie tylko w Krzyżowej, ale także w Berlinie i Oleśnicy. Integralną częścią organizacji była żona Moltkego – Freya, która stanowiła ciało doradcze dla męża. Sama stwierdziła: "Helmuth polegał na mojej ocenie ludzi. To była przecie kwestia największego zaufania. Pewnego dnia zapytał mnie, czy do współpracy z tą grupą nadawałby się Konrad Adenauer, którego dzięki jego przyjaznym kontaktom z moją matką bliżej poznałam, kiedy był jeszcze burmistrzem Kolonii. O tym, jak młodzi byliśmy, świadczy moja odpowiedź, że już jest na to za stary!"³²

Pierwsze spotkanie odbyło się w Krzyżowej między 22 – 25 maja 1942 roku, dyskutowano na nim problemy Kościoła w stosunku do państwa oraz sprawy wychowania. Poruszano także tematy odbudowy państwa po II wojnie światowej, szkolnictwa, reedukacji społeczeństwa, położenia prawnego chłopów. Oprócz gospodarza i pary von Wartenburg wzięli w nim udział także: Theodor Steltzer, Hans Peters, Adolf Reichwein, Harald Poelchau, Augustin Rosch, Hans Lukaschek. Rozmowy podczas pierwszego weekendu przybliżyły Moltkemu nauki kościoła. W konsekwencji pisząc do żony wyznanie wiary stwierdził, że: „w obecnych czasach coraz bardziej stało się dla mnie jasne, że egzystencja każdego z nas zależy od przestrzegania moralnych zasad konstytucyjnych wyłożonych w dziesięciu przykazaniach”³³.

Drugie zjazd miał miejsce 16 – 18 października 1942 roku. Poświęcono go projektom przyszłego ustroju państwa oraz gospodarce, samorządowi gospodarczemu i odbudowie związków zawodowych. Kontrowersyjnym tematem była dyskusja idei „ustroju przedsiębiorstwa”. Na zjeździe jego członkowie, tj. Moltkowie, Wartenburgowie, Horst von Einsiedel, Theodor Haubach, Eugen Gerstenmaier, Theodor Steltzer, Hans Peters, Herman Maas oraz Alfred Delp nie nawiązywali już projektów republikańskiej konstytucji weimarskiej, lecz do nauk kościoła. Wynikiem rozmów były dwa teksty dotyczące ustroju państwa i gospodarki. Freya von Moltke przechowywała je w pszczelich ulach, aby działalność konspiracyjna została utrzymana w tajemnicy³⁴.

³² L. Mehlhorn, dz. cyt., str. 20.

³³ K. Jonca, *Helmuth James von Moltke. Portret ...*, (w:) D. Kisielewicz, L. Rubisz (red.), *Śląsk...*, s. 125.

³⁴ A. Augustyn, *Helmuth Caspar von Moltke o ojcu i Krzyżowej*, <http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35762,2380658.html>, 20. 05.2010 r.

Trzecie spotkanie odbyło się w dniach 12 – 14 czerwca 1943 roku. Wachlarz dyskusji obejmował: politykę zagraniczną i wewnętrzną przyszłych Niemiec, utworzenie tzw. „bloku pokojowego”. Dwa z nich zasługiwały na szczególną uwagę, m. in. przywrócenie w Niemczech porządku prawnego zarzucającego „totalny pozytywizm prawniczy” oraz pociągnięcie do odpowiedzialności osób łamiących prawa. Moltke po trzecim spotkaniu wyraził przekonanie, że manifestowanie niemieckiej polityki pokojowej wzbudzi nieufność wśród narodów europejskich, a także postulował ukaranie zbrodniarzy hitlerowskich.

Organizacja z Krzyżowej często łączona jest z organizacją Carla Goeldera, lecz to co je różniło to sposób myślenia o przejęciu władzy. Moltke i jego Krąg odrzucał konsekwentnie potrzebę obalenia ustroju Niemiec hitlerowskich poprzez stosowanie przemocy, drogą rewolucji, czy zamachu. Zamach stanu i czynny opór był bowiem w jego przeświadczeniu nie do pogodzenia z zasadami etyki chrześcijańskiej³⁵. Walki bowiem nie chcieli staczać z reżimem politycznym, lecz z wynaturzeniami człowieczeństwa.

Pojmanie, osąd i śmierć

14 stycznia 1944r. nastąpiło aresztowanie Helmutha Jamesa von Moltke nie tyle za działania opozycyjne, co za ostrzeżenie radcy Otto K. Kiepa, o grożącym mu aresztowaniu³⁶. Co prawda także aresztowanie przełożonego Moltkego z Abswery – Canarisa mogło świadczyć o chęci rozprawienia się gestapo z innymi służbami bezpieczeństwa. Po zatrzymaniu został odesłany do obozu koncentracyjnego Ravensbruck, gdzie mógł nosić własne ubrania, pisać listy do rodziny. Wraz z nieudanym zamachem na Hitlera, plan zwolnienia Helmutha Jamesa von Moltke przeszedł w niepamięć. Rozszalałe wojska nazistowskie szukały winnych lub powiązanych z zamachem przeprowadzonym przez Stauffenberga w Wilczym Szańcu.

W procesie kaskadowym kierowanym przez osławionego Rolanda Fraislera wydano wyroku Trybunału Ludowego z 9 – 11 stycznia 1945 r. o straceniu Helmutha James von Moltke w więzieniu Plotzensee. Jak jednak wiadomo podczas procesu nie udowodniono mu, ani powiązań z zamachowcami Hitlera, ani działalności opozycyjnej. W ostatnim liście do swojej żony Moltke napisał o wyroku:” nie podjęliśmy kroku organizacyjnego, myśleliśmy tylko, zostaniemy powieszani, gdyż wspólnie myśleliśmy” po czym dodał, że: „przez całe życie, już w szkole, prowadził walkę z duchem ciasnoty i przemocy, wyniosłości, nietolerancji i absolutu tkwiącego w Niemczech, który znalazł swój wyraz

³⁵ K. Jonca, „*Kreisauer Kreis*”..., (w:) A. Czubiński (red.), *Z badań...*, s. 111.

³⁶ K. Wiśniewska, J. Turnau, *Krzyż Helmuta von Moltke*, (w:) Gazeta Wyborcza, nr 202, 29/08/2009, str. 29.

w narodowosocjalistycznym państwie”³⁷. 23 stycznia w więzieniu Plotzensee wykonano wyrok śmierci na Helmucie Jamesie von Moltke wraz z Theo Haubachem i Francem Sperzee³⁸.

Zakończenie

Dziś postać Helmutha von Moltke jest symbolem walki z hitleryzmem, natomiast utworzona w 1990 roku Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego stanowi niepodważalny dowód pojednania polsko – niemieckiego³⁹. Helmuth Caspar von Moltke mówi o fundacji: „Młodzi ludzie z różnych krajów razem uczą się tu i bawią, bez uprzedzeń i niechęci, to przecież właśnie to, o co chodziło mojemu ojcu. To jest ta Europa, o której rozmawiał z przyjaciółmi w domu na wzgórzu”⁴⁰.

Polacy powinni zatem z większą rezerwą podchodzić do faktów ustalonych, a nie predestynować swojego męczeństwa względem II Wojny Światowej. Każdy człowiek, który walczył nie tylko o ziemię, ale o wolność, przekonania i miłość jest bohaterem. Z pewnością bohaterem takim w Krzyżowej jest ród von Moltke, który zapisał się na kartach historii nie tylko niemieckiej, jako opozycjonista antyhitlerowski, ale także w polskiej jako działacz walczący z ciasnotą i obłędem.

³⁷ K. Jonca, *Helmuth James von Moltke. Portret ...*, (w:) D. Kisielewicz, L. Rubisz (red.), *Śląsk...*, s. 127.

³⁸ N. Honka, dz. cyt., s. 169.

³⁹ *Zmarła Freya von Moltke, członkini Kregu z Krzyżowej*,
http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,7417030,Zmarla_Freya_von_Moltke__czlonkini_Kregu_z_Krzyzowe_j.html, 20. 05.2010r.

⁴⁰ A. Augustyn, *Helmuth Caspar von Moltke o ojcu i Krzyżowej*,
<http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35762,2380658.html>, 20. 05.2010 r.

Bibliografia

Literatura naukowa:

1. Honka Norbert, *Moltke Helmuth James*, (w:) Rostropowicz Joanna (red.), *Ślązacy od czasów najdawniejszych do dziś I*, Opole 2005
2. Jonca Karol, "*Kreisauer Kreis*" *Helmutha Jamesa von Moltke*, (w:) Czubiński Antoni (red.), *Z badań nad dziejami opozycji antyhitlerowskiej w Niemczech*, Poznań 1987
3. Jonca Karol, *Helmuth James von Moltke. Portret lidera opozycji*, (w:) Kisielewicz Danuta, Rubisz Lech (red.), *Śląsk w myśli politycznej i działalności Polaków i Niemców w XX wieku*, Opole 2001
4. Moltke Freya von, *Wspomnienia z Krzyżowej 1930 – 1945*, Warszawa 2000

Artykuły prasowe:

1. Mehlhorn Ludwig, *Lepsze życie w podłych czasach. Freya von Moltke, 1911-2010*, (w:) Gazeta Wyborcza, nr 4, 06/01/2010
2. Wiśniewska Katarzyna, Turnau Jan, *Krzyż Helmuta von Moltke*, (w:) Gazeta Wyborcza, nr 202, 29/08/2009, str. 29.

Źródła internetowe:

1. Augustyn Aneta, *Helmuth Caspar von Moltke o ojcu i Krzyżowej*, <http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35762,2380658.html>, 20. 05.2010 r.
2. *Zmarła Freya von Moltke, niemiecka działaczka antyhitlerowska*, http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80620,7416391,Zmarla_Freya_von_Moltke__niemiecka_dzialaczka_antyhitlerowska.html, 20. 05.2010 r.
3. *Zmarła Freya von Moltke, członkini Kregu z Krzyżowej*, http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,7417030,Zmarla_Freya_von_Moltke__czlonkini_Kregu_z_Krzyzowej.html, 20. 05.2010 r.